

11. Жижиленко А. А. Преступления против личности / А. А. Жижиленко. — М. : Ленинград : Госиздат, 1927. — 236 с.
12. Алиев А. И. Актуальные проблемы суицидологии (уголовно-правовой и криминологический аспекты) / И. А. Алиев. — Баку : Элм, 1987. — 187 с.
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.

Анотація

Гусак О. А. Кримінальна відповідальність за доведення до самогубства в історії вітчизняного права. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню історії розвитку вітчизняного законодавства про доведення до самогубства. Визначені основні етапи еволюції цього інституту, зокрема, щодо його кримінально-правового захисту.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, доведення до самогубства.

Аннотация

Гусак О. А. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства в истории отечественного права. — Статья.

Статья посвящена исследованию истории развития отечественного законодательства о доведении до самоубийства. Определены основные этапы эволюции этого института, в частности, относительно его криминально-правовой защиты.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против жизни, доведение до самоубийства.

Summary

Gusak O. A. Criminal responsibility for finishing before suicide in the history of the domestic law. — Article.

Article is devoted research of history of development of the domestic legislation on finishing before suicide. The basic stages of evolution of this institute are defined, in particular, concerning it is criminal-legal protection.

Keywords: criminal law, crimes against life, finishing before suicide.

УДК 343.214. 4

Г. В. Пеньковська

ДО ПИТАННЯ ПРО РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Проблема встановлення об'єкта злочину дає змогу вирішити низку складних положень, які пов'язані з встановленням суспільної небезпеки злочинного діяння, можливістю його більш точної правової оцінки та ін. Родовий об'єкт злочину також дає змогу побудувати систему Особливої частини Кримінального кодексу (далі — КК) та віднести відповідне суспільно небезпечне діяння до певної групи. Але, як показує практика, в окремих випадках проблема встановлення родового об'єкта за окремі види злочинів потребує свого подальшого дослідження.

Поняття та визначення об'єкта злочину досліджувалось багатьма вітчизняними дослідниками. Серед них можливо назвати: М. І. Бажанова, С. Б. Гавриша, М. Й. Коржанського, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, Є. В. Фесенко та ін.

На рівні родового об'єкта проблему в досліджуваному нами напрямку та суміжних напрямках вивчали Н. О. Гуторова, А. В. Савченко, В. П. Ємельянов, С. Й. Ляхова, Н. А. Мірошніченко, А. А. Музика, М. В. Трубніков, І. І. Чугуніков та ін. Але вивчення у якості родового об'єкта злочину суспільних відносин, які складають зміст основних прав, свобод та обов'язків людини та громадянина, вимагає подальшого дослідження.

Удосконалення практики застосування кримінального законодавства, потребує більш точного визначення у якості родового об'єкта злочину положень, які закріплені в іншому галузевому законодавстві і виступають основою для кримінального законодавства. Це стосується важливих правових положень, які закріплюють права, свободи та обов'язки людини та громадянина. Для досягнення цієї мети потребує вивчення загальної та більш спеціальної літератури щодо різних видів об'єкта злочину, звертаючи основну увагу на родовий об'єкт злочину, на визначення його в окремих групах злочинів.

В ч. 1 ст. 2 КК України закріплено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений цим Кодексом. Таким чином, згідно з існуючим законодавством склад злочину є єдиною підставою кримінальної відповідальності конкретної особи. Таким чином, склад злочину, за думкою М. І. Бажанова, — це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають суспільно небезпечне діяння як злочинне. Отже для того, щоб будь-яке суспільно небезпечне діяння, що зустрічається в реальному житті, набуло статусу злочину, необхідне, щоб діяння даного виду були визначені законодавцем як злочинні [1, 66]. Склад злочину необхідно відмежовувати від самого злочину, тому що вони не збігаються, а лише співвідносяться як явище (конкретний злочин) і юридичне поняття про нього (склад конкретного виду злочину).

Аналізуючи поняття складу злочину, потрібно враховувати, що є декілька видів такого визначення. Це, по-перше, загальне визначення складу злочину, яке має, умовно кажучи, більш загальнотеоретичне значення та сприяє розумінню основної концепції кримінальної відповідальності. Далі, це визначення складу злочину для певної групи суспільно небезпечних діянь, який використовується для встановлення кримінальної відповідальності за вчинення певної групи злочинів. І — це конкретний склад злочину, який встановлюється або не встановлюється в діяннях конкретної особи при правовій оцінці її діянь.

Склад злочину, незалежно від того, на якому рівні ми його аналізуємо, включає в себе чотири самостійних але взаємопов'язаних елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона і суб'єкт. Кожен з них виконує свої функції в складі злочину в процесі кваліфікації діянь як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Об'єкт злочину є одним з елементів складу злочину та дозволяє визначити соціально політичну сутність злочину, виявити його суспільно небезпечні наслідки, сприяє вірної кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних злочинів. Тому вірне вирішення питання про об'єкт злочину має

важливе теоретичне та практичне значення [2, 26]. Традиційно об'єкт визнається в теорії як суспільні відносини, які охороняються кримінальним правом та порушуються або можуть бути порушені в разі вчинення злочину [3, 69]. Аналіз суспільних відносин, які знаходяться під кримінально-правовою охороною, — це складна, але необхідна річ, тому що, саме визначаючи об'єкт злочину, держава, використовуючи публічно-правові можливості кримінального права, впливає на загальну обстановку в суспільстві [4, 12-13].

Для більш кращого теоретичного розуміння та практичного застосування цього кримінально-правового інституту застосовуються різні заходи дослідження. Одним з них є спроба розділити суспільні відносини, які охороняються кримінальним правом, на певні групи або проведення так званої класифікації об'єктів.

Класифікація об'єктів може проводитись по різних ознаках і критеріях, в зв'язку з чим традиційно виділяють так звані вертикальну та горизонтальну класифікації, причому кожна з них має своє теоретичне та прикладне призначення. Вертикальну класифікації, яку звать основною, частіше всього проводять в залежності від кола суспільних відносин, які охороняються кримінальним правом. У межах такої класифікації видять три або чотири об'єкти злочину. В першому випадку: загальний, родовий та безпосередній, у другому — до цих трьох додається ще і видовий, який знаходиться між родовим та безпосереднім об'єктами.

Визнання загального об'єкта злочину дається в ч. 1 ст. 1 КК України, де вказується, що кримінальний закон має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадської безпеки і громадського порядку, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства. Безпосереднім об'єктом злочину прийнято вважати конкретні суспільні відносини, які порушуються в разі вчинення злочину.

Складніше виглядає визначення родового об'єкта злочину. Зовнішньо тут все достатньо ясно. Родовий об'єкт є частиною загального об'єкта, суспільні відносини, які в ньому поєднанні, що дає змогу виділяти цей об'єкт та зосередити в ньому однорідні суспільні відносини. За допомогою саме цього об'єкта можливо провести порівняння різних груп суспільних відносин та виділити характер та ступень небезпеки посягання на кожного з них. Саме ця ознака дає змогу використовувати родовий об'єкт злочину в якості системоутворюючого елемента при створенні системи Особливої частини КК.

До цього потрібно додати, що практично кожний розділ в системі УК має і так званий видовий об'єкт, тобто групу суспільних відносин, яка вужче, ніж в родовому об'єкті, але все ж більше, ніж безпосередній об'єкт злочину. Критерії для виділення родового об'єкта злочину неоднакові. В одних випадках — це більш вузька група суспільних відносин, в інших — відзнаки суб'єктивної сторони складу злочину, ще в одних — характеристики суб'єкта злочину і т. ін.

В діючому КК за допомогою родового об'єкта злочину виділяють XX розділів, в яких об'єднується більш ніж чотириста сорок злочинів. Потрібно сказати,

що існуючи розділи не є рівними за своїм кількісним обсягом. Так, в одних розділах систематизована більша кількість злочинів, в інших — менша. Але ці показники не впливають на характеристики родового об'єкта злочинів, тому що основна мета виділити групу однорідних суспільних відносин, а ось кількість злочинів, які на них можуть посягати, може бути різною.

В той же час, як вже вказувалось, у визначенні та використанні цього об'єкта є і певні складності. Основна, на нашу думку, полягає саме у визначенні груп однорідних суспільних відносин, які потребують кримінально правової охорони при вчиненні суспільно небезпечних діянь. Це достатньо складна справа, тому що від того, як побудована загальна система Особливої частини УК, наскільки точно визначена кожна група в цій системі, залежить дуже багато в розумінні ефективності кримінально-правових засобів. Тому потрібно визначитися, які критерії та ознаки використовуються при створенні кожної групи в цій системі або як законодавець формує конкретні групи суспільних відносин, які потребують свого кримінально-правового захисту.

Для аналізу цього положення потрібно звернутися до більш загальних положень, які визначають сутність кримінального права. Кримінальне право, як вище вказувалось, відноситься до публічних галузей права, за допомогою якої держава, враховуючи предмет цієї галузі, проводить загальнодержавне будівництво. Згідно з цим твердженням, в основі визначення найбільш цінних груп суспільних відносин, а тим самим і визначення родового об'єкта злочину, потрібно знаходити відображення основних міжнародних та національних правових актів.

Згідно з цим, основні положення, які повинні буди в основні родового об'єкта злочину, повинні знаходитись в Конституції України. Саме в Основному Законі основні суспільні відносини, основні групи таких відносин повинні визначатися найбільш чітко. В зв'язку з цим спробуємо порівняти положення Конституції України та систему Особливої частини КК.

Конституція України має XV розділів. Це, розділ I «Загальні засади», розділ II «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина», розділ III «Вибори. Референдум», розділ IV «Верховна рада України», розділ V «Президент України», розділ VI «Кабінет Міністрів України», розділ VII «Прокуратура», розділ VIII «Правосуддя», розділ IX «Територіальний устрій України», розділ X «Автономна Республіка Крим», розділ XI «Місьцеве самоврядування», розділ XII «Конституційний Суд України», розділ XIII «Внесення змін до Конституції України», розділ XIV «Прикінцеві положення», розділ XV «Перехідні положення». Якщо виключити з аналізу три останніх розділи, які мають організаційний характер, то залишаються 12 розділів.

Стисло проаналізуємо ці розділи Конституції. В розділі I систематизовані усі загальні положення, які визнають різнопланову сутність нашої держави. Наприклад, в ст. 1 вказується, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. В ст. 2 — суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою і т.д. В розділі II визначається, що усі

люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права та свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21). Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (ч. 2 ст. 22). Розділ III закріплює поняття та порядок здійснення виборів та референдуму. В розділі VI визначається поняття та функціонування Верховної Ради України. В розділі V закріплені положення відносно Президента України, його повноважень, ролі в державі. В розділі VI вказані основи діяльності Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади. В розділі VII вказується сутність, права та обов'язки прокуратури. В розділі VIII «Правосуддя» систематизовані положення, які визначають та регулюють діяльність цієї складної сфери соціальної діяльності. В розділі IX закріплений територіальний устрій України, засади єдності та цілісності її території та ін. (ст. 132). В розділі X закріплені положення стосовно Автономної Республіки Крим, її права та повноваження. В розділі XI визначається поняття та закріплюються повноваження місцевого самоврядування.

Враховуючи назву та зміст цих розділів Конституції України та розуміючи вищевказану тезу про визначення родового об'єкта злочину, спробуємо порівняти ці розділи з розділами з системи Особливої частини КК.

Так, в розділі I КК України систематизовані «Злочини проти основ національної безпеки», в розділі II — «Злочини проти життя та здоров'я особи», в розділі III — «Злочини проти волі, честі та гідності особи», в розділі IV — «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи», в розділі V — «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина», в розділі VI — «Злочини проти власності», в розділі VII — «Злочини у сфері господарської діяльності», в розділі VIII — «Злочини проти довкілля», в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки», в розділі X — «Злочини проти безпеки виробництва», в розділі XI — «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», в розділі XII — «Злочини проти громадського порядку та моральності», в розділі XIII — «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення», в розділі XIV — «Злочини у сфері державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призиву та мобілізації», в розділі XV — «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», в розділі XVI — «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», в розділі XVII — «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», в розділі XVIII — «Злочини проти правосуддя», в розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), в розділі XX — «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Не коментуючи детально зміст кримінально-правових норм, які є в цих розділах, все ж можливо зробити певний висновок. В загальному плані, в усякому разі зовнішньо, немає повного збігу між розділами, які є в Конституції, і розділами, які є в Кримінальному кодексі. Але стверджувати, що в КК Ук-

раїни не враховуються положення, які закріплені в Конституції України, безумовно неможливо. Такого збігу немає, на так званому формальному рівні. Тому це потребує, з нашої точки зору, певного уточнення.

Можливі різні підходи до вирішення цього питання. Наприклад, більш чітко визначити та систематизувати соціальні цінності на рівні конституційних положень. Причому таке визначення потрібно робити таким чином, щоб отримані висновки можливо було використовувати не тільки в одній галузі знань, в даному випадку в конституційному праві, а і у інших — суміжних та більш відокремлених галузях. Тому, наприклад, визначення, яке можливо отримати в конституційному праві, можливо було без особливих складностей використовувати в інших галузях права, зокрема в кримінальному.

Такого окремого спеціального аналізу заслуговує складна проблема, яка пов'язанна з правами людини та громадянина та їх кримінально-правовою охороною. Але для надання необхідної якості таким заходам, потрібно, на нашу думку, спочатку систематизувати та визначити більш конкретно саме на правовому рівні вказані поняття, а вже потім спробувати більш чітко розділити їх за права за напрямками [5, 184]. Безумовно, це достатньо складна проблема, вирішувати яку повинні представники багатьох галузевих наук, причому дуже часто поєднуючи свої можливості.

В загальному плані права людини вживаються широко і вузько. В широкому визначенні вони охоплюють увесь «набір» прав і свобод особи, їх різні види. У вузькому визначенні — тільки ті права і свободи, що як би в загальному вигляді не надаються, а тільки гарантуються та охороняються державою, а можливо і гарантуються на більш обмеженому галузевому рівні. Це, наприклад, рівність усіх людей перед законом, право на життя і тілесну недоторканність, повага людської гідності, право батьків на виховання дітей, право на опір грабіжникам і т. ін.

Говорячи про це, потрібно звернути окрему увагу на соціальну природу цих прав та обов'язків. Взагалі права, свободи, обов'язки людини і громадянина визначають певну сферу соціально-автономного існування індивіда в суспільстві. Їх потрібно розцінювати як певні юридичні блага, які полягають у встановленні і гарантуванні певних меж свободи або несвободи людини. Тому права і свободи людини і громадянина є необхідною складовою юридичною частиною особистості як соціальної характеристики людини. Вони формуються історично в ході розвитку людської спільноти, і тому на кожному історичному етапі існує більша або менша сукупність прав і свобод. Тенденцією їх становлення як правового інституту є поступове, але невпинне розширення правового надбання людини і громадянина за рахунок включення до їх переліку нових можливостей. Говорячи про це, необхідно враховувати, що права, свободи та обов'язки людини можуть мати різне походження. В одних випадках вони надаються та гарантуються державою, в інших — здобуваються за ініціативою населення, наприклад, в тоталітарних державах. Але і в тому і в іншому випадку в разі їх офіційного визнання вони повинні мати обов'язкове правове

закріплення, бо інакше будуть мати декларативний характер і додатково погіршувати становище з їх дотриманням.

Висновки. Сьогодні в Україні, як вже вказувалось, в діючій Конституції закріплений окремий розділ, в якому визначаються основні права, свободи та обов'язки людини та громадянина. І в загальному плані ці конституційні положення виконуються. Але є і певні проблеми, серед яких можливо вказати на наступні. Це існуюча аморфність в остаточному визначенні громадського суспільства та авторитарні аспекти у державному управлінні; це бездіяльність органів державного управління, яка, наприклад, багато в чому поєднана з виникненням так званого інституту «мажорства»; це значне соціальне «розмежування» груп населення; це певна роз'єднаність соціально-культурних груп у суспільстві і т.ін.

Враховуючи такі, багато в чому об'єктивні складності, аналіз проблеми дотримання основних прав і свобод людини і громадянина потрібно постійно здійснювати, звертаючи при цьому окрему увагу на їх правове забезпечення та правову охорону. Саме такий підхід дасть можливість і кримінально-правовій науці, як публічно-правовій науці, більш чітко сформулювати, що планує держава, визначаючи ці права та обов'язки людини та громадянина; в якому напрямку держава планує їх розвивати в подальшому; які напрямки права повинні охоронятися найбільш ретельно та ін.

Література

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Х. : Юрінком Інтер-Право, 2002. — 354 с.
2. Стрельцов Є. Л. Проблеми встановлення соціально-правової шкоди від злочину // Право України. — 2011. — № 9. — С. 24-32.
3. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — Х. : ООО «Одиссей», 2007. — 720 с.
4. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — Вид. 5-те, переробл. та допов. — Х. : Одиссей, 2008. — 800 с.
5. Пеньковська Г. В. Реалізація в Україні міжнародно-правових стандартів щодо правового становища особистості // Матеріали круглого столу «Зближення національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом». — О. : Астропринт, 2012.

Анотація

Пеньковська Г. В. До питання про родовий об'єкт злочину. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню родового об'єкта злочину в загальному плані та відповідно до окремих видів діянь.

Ключові слова: види об'єктів злочинів, загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти злочинів.

Аннотация

Пеньковская А. В. К вопросу о родовом объекте преступлений. — Статья.

Статья посвящена исследованию родового объекта преступлений в общем плане и применительно к отдельным видам преступлений.

Ключевые слова: виды объектов преступлений, общий, родовой, непосредственный объекты преступлений.

Summary

Penkovskaya A. V. Towards the Issue of the Generic Object of Crimes. — Article.

The article is devoted to analysis of the generic objects of crimes in general aspect and in connection with particular kinds of crimes.

Keywords: kinds of objects of crimes, general, generic, immediate objects of crimes.

УДК 343.23

Л. М. Пілявська

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Стосовно причетності до злочину тривалий час залишалось коло невизначених питань, наприклад, чи є даний інститут самостійним в науці кримінального права, проблемним залишається і відмежування від співучасті у вчиненні злочину. Науковці дотримуються різних точок зору. Процес формування інституту причетності до злочину продовжується досить тривалий час. Незважаючи на те, що за останні десятиліття здійснено чимало досліджень, присвячених проблемам причетності до злочину, в теорії і сьогодні спостерігаємо розбіжність думок з цього приводу та різні підходи авторів до поняття співучасті та причетності. Загалом часто стикаємось з тим, що причетність до злочину не відділяється від співучасті та не надається самостійного місця даному інституту в доктрині кримінального права.

Дослідженням цієї проблематики займалися такі вчені, як Б. С. Утевський, Н. А. Мирошніченко, А. А. Піонтковський, Я. Остапик, М. К. Гнетнев, М. І. Бажанов, О. Лемешко, Е. В. Пономаренко, Н. С. Косякова, Н. П. Берестовий, А. В. Зарубин, В. Г. Трифонов, А. А. Васильєв та інші.

Кримінально-правовий інститут співучасті являється частиною всієї системи норм кримінального права. Перше значення інституту співучасті заключається в тому, що за допомогою його норм втілюється задача права в цілому по захисту прав та свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави. Друге значення вказаного інституту проявляється в нормах, які містять в собі соціальне обґрунтування притягнення до відповідальності не тільки осіб, що виконують дії, що включають ознаки злочину, а й дії інших осіб, які безпосередньо не приймають участі у вчиненні злочину, а лише виконують роль організатора, підбурювача та ін. За допомогою кримінально-правових норм, що складають інститут співучасті, можна встановити юридичну основу кримінальної відповідальності та правильної кваліфікації за спільну злочинну діяльність — це є третє значення інституту співучасті [1, 7].

Злочин же в свою чергу, як зазначає А. П. Козлов, відносно законодавства визначається як винне вчинення суспільно небезпечного діяння. При цьому відразу виникає питання — чи входить в структуру діяння винність, вина? Сьогодні